

ARISTOTELES

~

Problemen

*415 Vragen over melancholie, wijn,
muziek, liefde
&c*

Gekozen, vertaald en toegelicht door

Jeroen Beets & Rein Ferwerda & Ben Schomakers

Inhoud

Inleiding	7
De tekst	17
Bibliografie	21
Aristoteles	
<i>Problemen</i>	25
met betrekking tot	
Geneeskunde	27
Zweet	37
Wijn en dronkenschap	40
Geslachtsverkeer en liefdesgenot	56
Vermoeidheid	69
Liggen en andere houdingen	73
Sympathische overname	74
Kou en rillen	78
Bloeduitstortingen, littekens en striemen	80
Biologische verschijnselen	81
De stem	103
Welriekende geuren	110
Dingen die stinken	112
Mengingen	114
Wiskunde (theoretische en toegepaste)	116
Onbezielde dingen	118
Bezielde dingen	122
Filologie of liefde voor woorden	123
Het toonstelsel en harmonie	125
Struiken en groenten	142
Gerstemeel, gerstebrood en dergelijke	144
Fruit	148
Zout water en de zee	150

INHOUD

Warm water	153
Lucht	154
Winden	156
Angst en moed	158
Gematigdheid en losbandigheid, onbeheerstheid en beheerstheid	160
Recht en onrecht	161
Inzicht, denken, wijsheid	166
De ogen	179
De oren	182
De neus	184
De mond en alles in de mond	187
De tastzin	189
Het gezicht	191
Het lichaam als geheel	192
De kleur van de huid	194
Aantekeningen bij de vertaling	197
Appendix: <i>Het Griekse toonsysteem</i>	219
Essays	223
1. Aristoteles als bioloog (<i>Rein Ferwerda</i>)	225
2. Op zoek naar de antifoön (<i>Jeroen Beets</i>)	233
3. De blik van Aristoteles (of een pleidooi voor de <i>Problemen</i>) (<i>Ben Schomakers</i>)	255
Verantwoording	315

Inleiding

1. *Problemen*

Een van de merkwaardigste boeken die er onder de naam van Aristoteles zijn overgeleverd heet *Problēmata physika*. Een *problēma* is letterlijk iets wat men voorlegt: een vraagstuk dat opgelost moet worden of simpelweg een vraag die beantwoording behoeft, of ook, zoals in de wiskunde, een opgave die gemaakt moet worden. Aristoteles beschouwt *problēmata* in specifieke zin als een onderdeel van de logica: *problēmata* zijn die zaken waarop *syllogismoi*, redeneerwijzen gericht zijn, namelijk om ze aannemelijk te maken of te bewijzen.¹

De *problēmata* van het voorliggende boek betreffen vraagstukken in een meer algemene zin. Ze gaan vooral over de natuur en de mens in die natuur. Vandaar de toevoeging *physika*, *op de natuur betrekking hebbend*. Meestal staan ze in verband met het dagelijks leven, maar een enkele keer graven ze dieper, zoals in boek XXX.1 waar de auteur het verschijnsel melancholie bespreekt. Een groot deel van de onderwerpen die in de *Problemen* aan de orde komen, wordt ook in biologische of natuurkundige boeken van Aristoteles behandeld. Er zijn volgens sommigen aanwijzingen dat ook andere schrijvers vóór Aristoteles zich van de vorm van *problemen* bedienden om vragen die op een of ander terrein gesteld kunnen worden bondig en duidelijk te beantwoorden, maar er is geen boek *Problemen* uit de vroege Oudheid bewaard gebleven.²

De structuur van de vragen die in de *Problemen* voorkomen is vrijwel altijd dezelfde. De vraag wordt op een enkele uitzondering na ingeleid met, in het Grieks, *dia ti?*, *waarom?* of soms eerder *hoe komt het dat?*, en dan beantwoord met, opnieuw in het Grieks, *è*, gevolgd door een verklaring: *is het omdat ...?* Vaak maakt de auteur dan ook

1 Aristoteles, *Topica* I.4 101b16.

2 Zie Hellmut Flashar, *Aristoteles. Problemata physica*, Darmstadt 1962, pp 297-303, en in dit boek het essay De blik van Aristoteles, pp 268.

meteen duidelijk dat er een aantal verklaringen gegeven gaat worden, die elkaar soms preciseren en aanvullen, maar in andere gevallen elkaar uitsluitende alternatieven zijn. In onze vertaling hebben we ervoor gekozen de ogenschijnlijk voorzichtige, tastende inleiding van het antwoord, te vervangen door een fermer *omdat*, waarop de verklaring bevestigend volgt. De vragende toon van de verklaringen lijkt niet bedoeld om hun stelligheid sterk te relativieren maar eerder om aan te geven dat het antwoord, eenmaal gegeven, in de context van de filosofische school waarin de problemen opgegeven waren principieel ter discussie gesteld en besproken zou moeten kunnen worden.

Vermoedelijk formuleerde Aristoteles tijdens colleges een probleem in de vorm van een vraag, die hij dan door zijn studenten liet beantwoorden. Het kan ook zijn dat studenten hem zelf zo'n vraag voorlegden die hij dan beantwoordde. Maar het is ook niet uitgesloten dat hij de vraag voor zichzelf formuleerde en er dan ook zelf een antwoord bij bedacht. Vervolgens heeft hij de in deze vorm gegoten *Problemen* gebundeld en misschien weer op colleges ter sprake gebracht. Aangezien de problemen in deze vorm makkelijk te memoriseren waren werden ze wellicht later op de scholen gebruikt als lesmateriaal en daarbij in de loop der eeuwen steeds weer aangepast en aangevuld.

Meestal zijn de paragrafen kort, maar een enkele keer, zoals in boek XXX.1, veroorlooft de schrijver zich een lange uitweiding. De stijl van het werk is lang niet altijd vloeiend en sommige notities zijn onaf. Ze lijken spontaan neergeschreven en vertonen daardoor op het eerste gezicht een zekere directheid en frisheid die in de weldoordachte werken van Aristoteles ontbreken. Vocabulaire en zinsbouw zijn gewoonlijk goed Aristotelisch, maar de grote hoeveelheid binnen het oeuvre van Aristoteles nieuwe of ongebruikelijke woorden zou een aanwijzing kunnen zijn dat ook andere schrijvers zich met de samenstelling en verwoording ervan hebben bemoeid, al kan ze ook goed verklaard worden uit het feit dat de *Problemen* vaak betrekking hebben op objecten en verschijnselen die in de overige werken van Aristoteles niet of alleen in het algemeen aan de orde komen en er dus ook niet benoemd worden.

I. Problemen in verband met geneeskunde

1. *Waarom leidt een grote overmaat tot ziekte?*

Omdat die voor een teveel of tekort zorgt. En daarin bestond nu juist ziekte.

2. *Waarom lukt het vaak een ziekte te genezen als de patiënt veel meer inneemt of doet dan gewoon is? Dat is een techniek die door sommige artsen toegepast wordt, want zij brengen genezing door een overmaat aan wijn, water, zout, voedsel of door extreem vasten.*

Omdat deze ziektes veroorzaakt worden door dingen die elkaars tegengestelde zijn. En van deze twee tegengestelden brengt het ene het andere dus steeds naar het midden.

3. *Waarom worden ziektes door seizoenswisselingen en winden verergerd, beëindigd, tot een crisis gebracht en zelfs veroorzaakt?*

Omdat de seizoenen warm en koud, vochtig en droog zijn, en ziekte juist een teveel daarvan is, terwijl gezondheid evenwicht betekent. Als ziekte dus het gevolg van vochtigheid of kou is, maakt een hieraan tegengesteld seizoen een eind aan deze toestand. Maar als er een niet-tegengesteld seizoen volgt, komt de menging¹ daarvan nog eens bij die van de ziekte en betekent ze een verergering of veroorzaakt zelfs overlijden. Daarom maken seizoenswisselingen ook gezonde mensen ziek, omdat door de veranderingen de heersende menging verstoord wordt, want die wordt sterker als seizoen, levensfase en plaats daarvoor gunstig zijn. Om die reden moeten mensen tijdens de wisselingen heel voorzichtig laveren.

Dezelfde oorzaak die hier in het algemeen is aangegeven en met de seizoenen in verband is gebracht, doet zich ook in de bijzondere situaties voor. Want wisselingen van wind, levensfase en plaats zijn vergelijkbaar met wisselingen van het seizoen. Daardoor komt het dat ook deze situaties ziektes verergeren en beëindigen, tot een crisis brengen en veroorzaken, vergelijkbaar met de seizoenen, en dat geldt ook voor het verschijnen van bepaalde sterren en sterrenbeelden (zoals Orion, Arcturus, de Pleiaden en Hond), en voor dat van winden, regen, mooi weer, stormen en hitte.²

4. *Waarom moeten bij seizoenswisselingen geen braakmiddelen gebruikt worden?*

Om ervoor te zorgen dat er geen extra verstoring optreedt op het moment dat de reststoffen door de seizoenswisselingen al in hoeveelheid toenemen.³

5. *Waarom zwellen bij mensen met geelzucht en bij mensen die honger lijden de voeten op?*

Door uittering, in beide gevallen. Een hongerlijder teert uit doordat hij helemaal geen voedsel krijgt, iemand die aan geelzucht lijdt doordat hij geen profijt heeft van het voedsel dat hij krijgt.

6. *Waarom treden ziektes die door de gal veroorzaakt worden 's zomers op (want koorts treedt vooral 's zomers op), maar komen acute ziektes van de gal toch eerder 's winters voor?*

Omdat ziektes van de gal acuut zijn als ze met koorts gepaard gaan, namelijk omdat ze dan hevig en fel zijn. En geweld gaat altijd tegen de natuur in. Voor bepaalde plaatsen in het lichaam geldt namelijk dat als ze vochtig zijn er een warme ontsteking ontstaat en omdat een ontsteking in feite een teveel aan warmte is leidt die dan tot koorts. 's Zomers zijn ziektes droog en warm, maar 's winters vochtig en warm en dus acuut (want ze leiden snel tot overlijden). Door de grote hoeveelheid van de reststoffen laten die zich dan namelijk niet stoven.

7. *Waarom steekt de pest⁴ als enige ziekte vooral degenen aan die in de buurt van de patiënten komen?*

Omdat dit de enige ziekte is waarvoor alle mensen vatbaar zijn, zodat ze om die reden iedereen die toch al in slechte conditie is daadwerkelijk besmet. Ze worden als de ziekte van de patiënten naar hen toegekomen is door de stof die de ontsteking veroorzaakt snel door die ziekte geïnfecteerd.

9. *Waarom is het zo dat als er in de winter vooral zuidelijke wind geweest is en het veel geregend heeft, en de lente juist droog was en de wind uit het noorden waaide, de lente en de zomer ziektes met zich meebrengen?*

Omdat in dit geval 's winters de toestand van de lichamen dankzij de warmte en de vochtigheid overeenkomt met het seizoen, want de